

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א, פרשת משפטים תשס"ח

א] שני חלקי הפרשה, משפט וצדקה

בשנה זו שהיא מעוברת וקביעותה ה"ח, דהיינו שראש השנה היה בימים ה' ו' ויש כ"ט שבתות עד פסח, היו מנהגים שונים איך לחלק את הפרשיות, והמנהג בכמה מקומות (כנראה בעיקר בספרד) היה לחלק את פרשת משפטים לשתי פרשיות, פרשת משפטים ופרשת אם כסף תלוה. (יעוין בחינוך שמהאי טעמא מנאם לב' פרשיות, וכן רבנו בחיי. וע' בזה עוד בארחות חיים ובאבודרהם בסוף הספר ועו'), וע"ע בשו"ע (סימן תכ"ח), ואכ"מ.

ובטעם חלוקה זו נראה קצת מדברי רבנו בחיי בפתחתו לב' הפרשיות, שחציה הראשון של הפרשה (עד אם כסף תלוה) עוסק בעיקר במשפט, וחציה השני עוסק בעיקר בצדקה.

ושילוב זה של משפט וצדקה חוזר על עצמו בהרבה מקומות. שבתפילה אנו חותמים "מלך אוהב צדקה ומשפט", ובבראשית (י"ח – י"ט) "כי ידעתיו וכו', ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", ובירמיה (ח') "כי אם בזאת יתהלל המתהלל וכו' כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ", וכהנה רבות.

ויתכן להרחיב בזה, דהנה יעוין ברבנו יונה בפרושו על אבות (בפרק א' משנה א') שפירש מה שאמרו "הו מתונים בדיון", שאף שבכל הוראה חייב המורה להיות מתון מאוד, אולם בדיני ממונות מוזהר ביותר, וביאר בזה ב' טעמים: א) שהמשפט הוא קיום העולם. ב) שעשיית המשפט היא הליכה בדרכי ה', יעו"ש היטב. ועל פי זה יתכן להרחיב שההליכה בדרך משפט וצדקה היא הליכה בדרכי ה' בין במדת הדין (משפט) ובין במדת הרחמים (צדקה), כל דבר בעתו.

ב] כפילות ענין מתן תורה בפרשת משפטים

בסוף פרשת משפטים נשנתה שוב פרשת מתן תורה, וצ"ב מדוע נכפלה הפרשה, ולא נכתב הכל בפרשת יתרו.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי ביאר בזה, דבפרשת יתרו נכתב סדר קבלת התורה, ובפרשת משפטים נכתב סדר ביאת ישראל בברית, ולכן מפרשת משפטים לומדים את כל דיני הגירות, יעו"ש.

ובמה שנשנו המשפטים לאחר סדר מתן תורה, יש לבאר לפי מה שאמרו בשמות רבה (ל', ג'): מה כתיב למעלה מן הפרשה "ושפטו את העם בכל עת", ואמר כאן "ואלה המשפטים", והדברות באמצע, משל למטרונה שהיתה מהלכת, הזין מכאן והזין מכאן (פי' כלי המלחמה מהלכים בשני צדדיה) והיא באמצע, כך התורה דינין מלפניה ודינין מלאחריה והיא באמצע וכו'.

ויעו"ש (ל', ט"ו): רבי אומר כשם שהזהיר הקב"ה על הדברות, כך הזהיר על הדין, למה – שבו העולם תלוי וכו'.

ועוד איתא שם (ל' י"ט): אמר רבי אלעזר, כל התורה תלויה במשפט, לכך נתן הקב"ה דינין אחר עשרת הדברות.

ולפי כל זה, יתכן להבין שפרשת המשפטים היא השלמת סדר מתן תורה, ולכן רק לאחר מכן מפרשת התורה את סדר ביאת ישראל בברית וכו"ל.

ג] הלוחות הם כללות התורה

בשבוע שעבר עסקנו בדברי רס"ג שעשרת הדברות כוללים את כל התורה כולה, והבאנו שהדבר מפורש בחז"ל בכמה מקומות, ולהלן ננסה לבאר ע"פ זה עוד כמה מאמרי חז"ל.

בפסחים (דף פז): איתא: "ואשברם לעיניכם", תנא לוחות נשברו ואותיות פורחות, ע"כ, הרי שמה שניתן בעשרת הדברות הראשונות ניטל מאתנו בשבירתם (מלבד פשוטם של דברים שהכתב שהיה חקוק על הלוחות בנס נעלם בשבירתם)

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ובזה יובן מה שאמרו בברכות (דף ח:): הזהרו בזקן ששכח תלמודו, שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון, הרי שהמשילו הלוחות לאחר שבירתם לזקן ששכח תלמודו, שאף שכיום אינו משכן לתורה, ראוי לכבדו על אשר לשעבר שכנה בו התורה.

ובעירובין (דף נד) אמרו אלולא נשתברו הלוחות לא נשתכחה תורה מישראל וכו'. ויובנו הדברים ע"פ הנ"ל, שכיון שהלוחות כוללים את כל התורה כולה, ובשבירתם ניטלה מאתנו התורה, ושוב ניתנה בלוחות השניות שפסלם משה, הרי ניתנה בבחינה אחרת ששייך בה שכחה, ולא כבלוחות ראשונות שהיו מעשה אלוקים שבנתינתם ניתנה התורה לנצח באופן שלא שייך בו שכחה.

ובמשנה בסוף תענית אמרו שלא היו ימים טובים לישראל מיום הכפורים וט"ו באב וכו', שנאמר "צאנה וראינה וכו' ביום חתונתו" זו מתן תורה, ופירש רש"י שיום מתן תורה הוא יום כפור שבו ניתנו הלוחות השניות.

ולכאורה אינו מובן מדוע נתינת הלוחות השניות נקרא יום מתן תורה, אולם לפי כל הנ"ל יבואר, שמכיון שהלוחות כוללת את כל התורה ובשבירתם ניטלה מאתנו התורה (בבחינה מסוימת), הרי כשניתנו לוחות שניות הרי זה ממש מתן תורה.

ובנדרים (דף לה.) אמרו שבנתינת לוחות השניות ניתן לישראל פלפולה של תורה, ולא ניתן הפלפול אלא למשה ולזרעו, ומשה נהג טובת עין ונתנה לישראל, יעו"ש היטב.

ויובנו הדברים ע"פ הנ"ל, דהנה מטרת הפלפול לחזיר נשכחות התורה, וכמו שאמרו (תמורה טז.) דג' מאות הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, והחזירם עתניאל בן קנז בפלפולו.

וכן בב"מ (דף פה:): אמרו: כי הוה מינצו רבי חנינא ורבי חייא, א"ל רבי חנינא לרבי חייא בהדי דידי קא מינציית, ח"ו אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה בפלפול.

אשר על כן לאחר שנשתברו לוחות הראשונות וירדה שכחת התורה לעולם, שוב הוצרך לינתן פלפולה של תורה.

ושמא אפשר לבאר בהנ"ל מה שאמרו במשנה בתענית (שם): "צאנה וראינה וכו' בעטרה שעטרה לו אמו" – זו כנסת ישראל, ע"כ, היינו דלוחות שניות הוצרכו לבוא מכח ישראל, וכמו שנאמר "פסל לך" משלך, ואז ניתן גם הפלפול שנותן לישראל את הכח להשיב את נשכחות התורה, וכל זה בכלל "ובעטרה שעטרה לו אמו".

וע"פ הנ"ל שהלוחות הם כללות התורה, יובן מדוע הומשל ת"ח לארון הקודש, יעוין בכתובות (דף קד.) שנאמר שם על רבי "אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש". וביומא (דף עב:): אמרו: "מבית ומחוץ תצפנו" – כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח. ועוד אמרו שם: זכה נעשית לו זר. ועוד אמרו שם: וכתוב "ועשו ארון עצי שיטים" מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו. וכן אמרו בשבת (דף קיד.) יעו"ש.

ויובנו הדברים לפי הנ"ל, שת"ח שזכה לידיעת כל התורה כולה, וכמו שאמרו שאיזהו ת"ח – זה ששואלים לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ואפי' במסכתא דכלה, הרי הוא משכן לתורה, כמו שהארון במקדש היה משכן ללוחות שהם כללות התורה.

עוד מצינו בחז"ל מפורש כדברי רס"ג שהלוחות כללו את כל התורה, במה שאמרו בשבת (דף פז.) שהטעם ששבר משה את הלוחות הוא משום שנשא ק"ו, ומה אם פסח וכו' אמרו תורה כל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל וכו'. הרי מפורש שהלוחות הם התורה כולה.

וע' עוד ברש"י במדבר: "כף אחת" – כנגד התורה, "עשרה זהב" – כנגד עשרת הדברות, "מלאה קטורת" – כנגד תרי"ג מצוות.

ונראה דגם שם זו הכוונה, ש"עשרה זהב משקלם" הם הדברות הכוללים את כל התורה וכל תרי"ג המצוות.

ואת אותם "עשרה זהב" מצינו אצל רבקה שנתן לה אליעזר שני צמידים עשרה זהב משקלם (בראשית כד, כב), ופירש רש"י שהם ב' לוחות מצומדות שבהם עשרת הדברות.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

וענין ב' לוחות מצומדות יבואר ע"פ דברי חז"ל, שלוח אחד כולל עניני בין אדם למקום, והשני ענינים שבין אדם לחבירו, אולם עשרת הדברות הם צמודים שאי אפשר לזה בלי זה כלל.